

Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs

Ryanair lidmašīnas starpgadījums Baltkrievijas gaisa telpā – uz ko vēl Baltkrievijas režīms varētu būt spējīgs?

Ryanair lidmašīnas starpgadījums Baltkrievijas gaisa telpā – uz ko vēl Baltkrievijas režīms varētu būt spējīgs?

Toms Rostoks¹

2020. gads nebija veiksmīgs Baltkrievijas prezidentam Aleksandram Lukašenko, un tāds nav bijis arī 2021. gads. Kopš 2020. gada augusta ievērojami pasliktinājušās attiecības starp Baltkrieviju un Rietumvalstīm, kam par iemeslu galvenokārt bija Baltkrievijas spēka struktūru īstenotā protestu apspiešana. Reaģējot uz drošības spēku brutalitāti, pret Baltkrieviju jau kopš 2020. gada oktobra tika ieviestas sankcijas.² Baltkrievijas varasiestādes kārtējo sarkano līniju pārkāpa 2021. gada 23. maijā, kad Baltkrievijas gaisa telpā notika incidents, kura laikā aviokompānijas Ryanair reisa nr. 4978 lidmašīna, kas atradās ceļā no Atēnām uz Viļņu tika piespiesta nosēsties Minskas starptautiskajā lidostā. Līdz Minskas lidostai lidmašīnu pavadīja Baltkrievijas gaisa spēku iznīcinātājs. Baltkrievijas varasiestādes aizturēja divus pasažierus – Baltkrievijā labi pazīstamo žurnālistu un blogeri Romānu Protaseviču un viņa partneri Sofiju Sapegu. Jāatzīmē, ka R.Protasevičs bija Baltkrievijas opozīcijas līderes Svjatlanas Cihanouskas štāba loceklis.³ Īpašu satraukumu raisīja fakts, ka Ryanair lidmašīna pārtverta laikā, kad tā atradās ceļā starp divu ES dalībvalstu – Grieķijas un Lietuvas – galvaspilsētām.

Notikušais incidents izraisīja asu starptautisko reakciju. Baltkrievijas varasiestādes tika apsūdzētas gaisa pirātismā, un jau dienu vēlāk Eiropadome vienojās par atsevišķiem pret Baltkrieviju vērstiem pasākumiem, tika pieprasīts atbrīvot R.Protaseviču un S.Sapegu, Starptautiskā Civilās aviācijas organizācija tika aicināta izmeklēt Baltkrievijas varasiestāžu rīcību,⁴ ES valstu aviosabiedrībām tika ieteikts izvairīties no pārlidojumiem pār Baltkrieviju, savukārt Baltkrievijas aviosabiedrībām tika liegts izmantot ES valstu gaisa telpu. Tika panākta vienošanās arī par to, ka tiks sagatavoti tālāki priekšlikumi par ekonomisko sankciju piemērošanu pret Baltkrieviju. Vienošanās par ekonomisko sankciju ceturto paketi tika panākta 2021. gada 24. jūnijā, kad ES valstis vienojās piemērot sankcijas ne tikai konkrētām amatpersonām, kas apsūdzētas cilvēktiesību pārkāpumos,

¹ Toms Rostoks ir vadošais pētnieks Drošības un stratēģiskās pētniecības centrā (DSPC) Nacionālajā aizsardzības akadēmijā (NAA).

² Ekonomiskās sankcijas parasti tiek ieviestas, lai mērķa valsti sodītu par nepieņemamu rīcību un mudinātu to mainīt savu uzvedību. Ja mērķa valsts izvēlas mainīt uzvedību atbilstoši sankciju ieviešējvalstu prasībām, tad sankcijas varētu tikt atceltas. Tomēr ekonomisko sankciju pakāpeniska ieviešana var ietekmēt mērķa valsts apsvērumus attiecībā uz sankciju ieviešējvalstu iespējamo rīcību, ja mērķa valsts savu uzvedību nemaina vai pat pasliktina. Tādējādi mērķa valstij ir jāņem vērā ne tikai jau ieviestās sankcijas, bet arī tās sankcijas, kas varētu pret mērķa valsti varētu tikt ieviestas nākotnē. Līdz ar to mērķa valsts uzvedību varētu mainīt ne tikai jau ieviestās sankcijas, bet arī bailes no tām sankcijām, kas pret to varētu tikt ieviestas nākotnē.

³ Ūdre, A., Plūme, R. Piespiežot lidmašīnu nosēsties Minskā, apcietina Baltkrievijas opozicionāru; lidaparāts nokļuvis Viļņā. LSM, 23.05.2021. <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/piespiezot-lidmasinu-nosesties-minska-apcietina-baltkrievijas-opozicionaru-lidaparats-nokluvis-vilna.a405810/>

⁴ Starptautiskā Civilās aviācijas organizācija 27. maijā pieņēma lēmumu par izmeklēšanas uzsākšanu attiecībā uz Ryanair reisa lidmašīnas piespiedu nosēdināšanu. Alcock, C. ICAO Council Agrees to Investigation Into Belarus Incident. AIN Online, 28.05.2021. <https://www.ainonline.com/aviation-news/air-transport/2021-05-28/icao-council-agrees-investigation-belarus-incident>.

bet arī noteiktiem Baltkrievijas ekonomiskajiem sektoriem, kas līdz šim režīma vajadzībām ģenerēja ievērojamus naudas resursus.⁵ Jāatzīmē, ka Baltkrievijas sniegtais paskaidrojums par iemesliem, kāpēc lidmašīna tika pārtverta, nešķita pārliecinoši. Radikālajai islāmistu organizācijai Hamas pat nācās taisnoties, ka tā nav sūtījusi e-pastu Baltkrievijas varasiestādēm ar informāciju par spridzekli Ryanair reisā nr. 4978, turklāt pēc lidmašīnas pārmeklēšanas spridzeklis netika atrasts.

Baltkrievijas lēmums pieprasīt Ryanair reisa lidmašīnas nolaišanos Minskā un žurnālista R.Protaseviča un viņa partneres S.Sapegas aizturēšana visticamāk nepaliks bez sekām. Maijā notikušais incidents ir daudzšķautņains, un tas ir nozīmīgs visām iesaistītajām pusēm, tomēr šī raksta ietvaros galvenā uzmanība tiek pievērsta nevis pašam incidentam un tā sekām, bet gan izaicinājumiem, kurus tas rada starptautiskajam normatīvajam kontekstam, kas pēdējos gados piedzīvojis būtiskas izmaiņas. Raksta pirmajā daļā tiek aplūkota starptautisko normu ietekme uz valstu uzvedību. Valstis var rīkoties, kā tās vēlas, taču lielāko daļu laika valstis ievēro rakstītos un nerakstītos uzvedības noteikumus, tāpēc ir vērts noskaidrot, kāpēc un kādos apstākļos tās reizēm nevēlas ievērot šķietami vispārpieņemtas uzvedības normas. Savukārt raksta otrajā daļā tiek aplūkota virkne citu uzvedības principu, kurus Baltkrievija varētu pārkāpt tuvākā vai tālākā nākotnē. Baltkrievijas rīcība ir radījusi nepieciešamību ES un NATO valstīm nopietni domāt par to, kā labāk šādām situācijām sagatavoties.

Valstis un rīcības brīvība: vai valstis var darīt, ko tās vēlas?

Īsā atbilde uz šīs nodaļas nosaukumā uzdoto jautājumu ir tāda, ka valstis var darīt visu, ko tās vēlas, taču tām ir jāreķinās ar citu valstu interesēm un iespējamo reakciju. Tiesa gan, lielāko daļu laika valstis ievēro vispārpieņemtās uzvedības normas. Jēdziens ‘norma’ apzīmē kolektīvas ekspektācijas attiecībā uz vēlamo uzvedību konkrētās situācijās starptautisko attiecību dalībniekiem ar noteiktu identitāti.⁶ Starptautisko normu kontekstā ir vērts atzīmēt piecas atziņas. Pirmkārt, starptautisko normu esamība nodrošina to, ka valstu rīcība ir prognozējama. Ja valstis spēlē pēc noteikumiem, tad ilgtermiņa attiecības starp tām kļūst iespējamās. Otrkārt, vienošanās par spēles noteikumiem ļauj starpvalstu attiecības balstīt uz normām, nevis uz piespiešanu, kas ilgākā laika posmā ir dārgs un neefektīvs kontroles veids. Spēcīgākās valstis atrodas izvēles priekšā – tās var ietekmēt citu valstu rīcību ar piespiešanas palīdzību, taču tās var arī izveidot spēles noteikumus, kas atbilst to ilgtermiņa interesēm. Parasti lielvaras izvēlas izveidot starptautisko kārtību, kas atbilst to interesēm, lai arī piespiešanas iespēja saglabājas. Treškārt, normas ietekmē valstu uzvedību, tomēr valstis var arī izdarīt izvēli par labu rīcībai, kas ir pretrunā ar vispārpieņemtām normām. Ceturtkārt, normas bieži

⁵ Council of the European Union. EU imposes sanctions on Belarussian economy. 24.06.2021. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/06/24/eu-imposes-sanctions-on-belarusian-economy/> Tiesa gan, pastāv iespēja, ka nākotnē ES vēl varētu pastiprināt sankcijas pret Baltkrieviju. Rettman, A. Latest EU sanctions to bite Belarus dictator's income. EU Observer, 22.06.2021. <https://euobserver.com/world/152217>

⁶ Ar jēdzienu “norma” šajā rakstā netiek saprasta šī jēdziena izpratne tiesību zinātnes ietvaros. Pēc būtības jēdziens “norma” iekļauj gan rakstītās, gan nerakstītās normas. Katzenstein, P. (ed.) 1996. The Culture of National Security. Columbia University Press. 5. lpp.

vien ir pretrunīgas un apstrīdētas, proti, tās mainās laika gaitā. Piektkārt, lielvaru konkurences saasināšanās apstākļos normas tiek apstrīdētas lielākā mērā nekā parasti, un starpvalstu konkurence notiek ne tikai par materiālās varas sadalījumu, bet arī par iespēju veidot starptautisko kārtību, proti, spēles noteikumus.

Iepriekšminētie apgalvojumi ļauj labāk saprast starptautisko normu ietekmi uz valstu rīcību. Starptautiskās normas tiek izveidotas ar spēcīgāko valstu aktīvu līdzdalību, taču normas bieži vien tiek ievērotas tikai daļēji, un parasti starptautiskajā sistēmā ir valstis, kuras konkrētās normas uztver kā traucēkli. Mainoties varas sadalījumam starptautiskajā sistēmā un saasinoties lielvaru konkurencei, pastāvošais normatīvais ietvars tiek izaicināts. Būtiski ir arī specifiskie apstākļi, kuru ietekmē valstīm nākas izdarīt izvēles attiecībā uz starptautisko normu ievērošanu. Ja politisko līderu izvirzīto mērķu sasniegšanu nav iespējams panākt bez starptautisko normu pārkāpšanas, tad normu pārkāpšanas iespēja palielinās. Attiecību pasliktināšanās starp valstīm palielina iespēju, ka spēles noteikumi netiks ievēroti. Izšķirties par normu pārkāpšanu var arī valsts, kurai ir ietekmīgi sabiedrotie.

Nemot vērā pēdējā gada notikumus Baltkrievijā un attiecību pasliktināšanos starp Krieviju un ES/NATO kopš 2014. gada, Aleksandra Lukašenko režīma lēmums noorganizēt Ryanair lidmašīnas piespiedu nolaišanos nešķiet īpaši pārsteidzošs. Iepriekšējos gados attiecības starp ES/NATO un Krieviju jau bija ievērojami pasliktinājušās, un tas bija noticis Krievijas/Ķīnas un ASV attiecību pasliktināšanās kontekstā. tādi jēdzieni kā “starptautiskā konkurence” un “lielvaru konkurence” pēdējos gados tikuši arvien biežāk izmantoti, lai raksturotu Rietumvalstu attiecības ar Ķīnu un Krieviju. Arī militāras konfrontācijas iespējamība starp NATO un Krieviju vai Ķīnu un ASV varētu būt pieaugusi. Notikumi Baltkrievijā pēc 2020. gada prezidenta vēlēšanām pasliktināja arī Baltkrievijas attiecības ar Rietumvalstīm. Prezidenta vēlēšanu rezultātu viltošana un Baltkrievijas spēka struktūru pielietotā vardarbība pret mierīgajiem protestētājiem izraisīja Rietumvalstu politisko lēmumu pieņemēju un iedzīvotāju sašutumu, kā arī lika uzdot jautājumus par A.Lukašenko režīma dzīvotspēju. 2021. gada pavasarī protesta akcijas Baltkrievijā turpinās, un ir pieejams ievērojams daudzums liecību par drošības spēku pastrādātajām zvēribām pret opozicionāriem. Vienlaikus opozīcijas līderu aktivitātes ārpus Baltkrievijas ir kļuvušas par pastāvīgu atgādinājumu pasaulei par viltotajām vēlēšanām un vardarbību pret protestētājiem, tādējādi apdraudot A.Lukašenko režīma legimitātes paliekas. Opozīcijas līderu publiskās aktivitātes Rietumvalstīs ir vērstas uz Baltkrievijas jautājuma aktualizēšanu starptautiskajā dienaskārtībā un starptautiska spiediena izdarīšanu attiecībā pret Baltkrievijas pašreizējo režīmu. Opozīcijas līderu publiskā redzamība tiem ļauj uzrunāt Baltkrievijas iedzīvotājus un tādējādi veicina protestu turpināšanos. Tas radīja nepieciešamību iebiedēt ārpus Baltkrievijas dzīvojošos opozicionārus un nodemonstrēt to, ka viņi, arī atrodoties citās valstīs, nav pilnībā pasargāti no režīma atriebības un ka viņu fiziskā drošība nav pašsaprotama.

Lai arī Ryanair lidmašīnas piespiedu nosēdināšana Minskas Starptautiskajā lidostā Rietumvalstīs pārsteidza nesagatavotas, tomēr bija virkne faktoru, kas šo rīcību padarīja iespējamu. Nozīmīgs faktors bija attiecību pasliktināšanās starp Baltkrieviju un

Rietumvalstīm pēc 2020. gada prezidenta vēlēšanām, taču tas nebija vienīgais. Ne mazāk svarīgi bija arī citi faktori – kopumā sliktās attiecības starp Krieviju un Rietumvalstīm, Krievijas sniegtais atbalsts Baltkrievijas pašreizējam režīmam, nepieciešamība iebiedēt Baltkrievijas opozīcijas liderus un pārliecība, ka attiecību ar ES/NATO uzlabošanās tuvākajā nākotnē ir neiespējama. Ja attiecības ir sliktas, tad nav jāuztraucas, ja tās kļūs vēl nedaudz sliktākas.

Rezumējot, valstīm ir brīvība rīkoties, kā tās vēlas, tomēr pārsvarā valstis izvēlas spēlēt pēc noteikumiem, kuru veidošanā pašas piedalījušās. Tomēr noteikumi tiek pārkāpti, kad uz spēles ir likta politiskā režīma izdzīvošana. Baltkrievijas gadījumā A.Lukašenko galvenais mērķis ir noturēties pie varas. Ja šī mērķa sasniegšanā būtiska ir opozīcijas iebiedēšana, tad ir nepieciešams nodemonstrēt, ka opozīcijas līderi nav pasargāti arī ārpus Baltkrievijas robežām. Cenšoties identificēt veidus, kā to būtu iespējams paveikt, tika pieņemts lēmums izmantot iespēju logu, kas uz brīdi bija pavēries, kad Ryanair reisa lidmašīna šķērsoja Baltkrievijas gaisa telpu.

Iespējamie spēles noteikumu pārkāpumi nākotnē

Baltkrievijas režīma rīcība attiecībā pret Romānu Protaseviču un Sofiju Sapegu nav attaisnojama, taču tās motivācija ir gana saprotama. Ņemot vērā notikušo, ir vērts apsvērt arī citas naidīgas rīcības formas, kādas Baltkrievija (vai kāda cita valsts, kuras attiecības ar Rietumvalstīm ir būtiski pasliktinājušās) varētu izmantot nākotnē. Diemžēl, iespēju naidīgas rīcības īstenošanai ir ļoti daudz, tāpēc ES/NATO valstīm (un jo īpaši Latvijai un Lietuvai kā valstīm, kurām ir kopīga robeža ar Baltkrieviju) nākotnē vajadzēs uzmanīties no Baltkrievijas (un, iespējams, arī Krievijas) naidīgas rīcības. Turpmākajos paragrāfos tiek aplūkotas trīs jomas, kur iespējams sagaidīt naidīgu rīcību no Baltkrievijas puses: opozīcijas līderu un viņu atbalstītāju drošība, robeža, suverenitāte.

Ryanair lidmašīnas incidents liecina, ka Baltkrievijas pašreizējais režīms ir ne tikai ieinteresēts apklusināt opozīcijas līderus, bet arī spējīgs to paveikt. R.Protaseviča gadījumā tika pārtverta lidmašīna, kas šķērsoja Baltkrievijas gaisa telpu, taču pastāv iespēja, ka Baltkrievijas drošības dienesti varētu mēģināt apdraudēt opozīcijas līderus arī ārpus Baltkrievijas robežām. Līdzšinējā pieredze liecina, ka šādi ir rīkojusies Krievija, likvidējot V.Putina režīmam neērtas personas ārpus Krievijas robežām, taču nevar izslēgt, ka šādi varētu rīkoties arī Baltkrievija. A.Lukašenko režīma primārais mērķis visticamāk ir opozīcijas līderu apcietināšana un izmantošana propagandas nolūkiem, tomēr nevar izslēgt iespēju, ka apdraudēta varētu būt arī šo līderu veselība un dzīvība. Līdz ar to opozīcijas līderiem vajadzētu ne tikai izvairīties no Baltkrievijas gaisa telpas šķērsošanas nākotnē,⁷ bet arī lielāku uzmanību pievērst personiskajai drošībai.⁸ Tas ietver arī

⁷ Aptuveni nedēļu pirms incidenta ar Ryanair lidmašīnu Baltkrievijas gaisa telpā, kura rezultātā tika apcietināts R.Protasevičs un viņa partnere, šo valsti lidmašīnā no Atēnām uz Viļņu šķērsoja Svjetlana Cihanouska. Walt, V. Belarus's Exiled Opposition Leader Says President Lukashenko Is Operating With 'Impunity' After Journalist's Arrest. Time, 24.05.2021. <https://time.com/6050850/belarus-lukashenko-protasevich-tikhanovskaya/>

⁸ Šādi raugoties, īpašu uzmanību vajadzētu pievērst Baltkrievijas vēstniecību darbinieku pieskatīšanai, jo tie varētu tikt izmantoti, lai izsekotu emigrācijā esošos opozīcijas līderus un lai iegūtu informāciju par tiem.

nodrošināšanos pret nolaupīšanas iespēju. Opozīcijas lidere S.Cihanouska vienā no intervijām apsūdzēja A. Lukašenko par to, ka viņš pārvērš Baltkrieviju par Eiropas Ziemeļkoreju.⁹ Šis salīdzinājums ir interesants, jo Ziemeļkoreja ir nolaupījusi citu valstu (Japānas un Dienvidkorejas) iedzīvotājus. Ņemot vērā to, ka Lietuva atrodas kaimiņos Baltkrievijai, īpaši spēcīgs varētu būt kārdinājums nolaupīt no Baltkrievijas emigrējušos opozicionārus tieši no Lietuvas teritorijas. Ir vērts apsvērt arī iespēju, ka varētu tikt apdraudēta Baltkrievijas opozicionārus atbalstošo aktivistu Rietumvalstīs drošība, proti, Baltkrievijas varasiestādes varētu vērsties pret viedokļu līderiem un NVO aktivistiem Rietumvalstīs, kuri ir atbalstījuši Baltkrievu opozicionārus.

Otra joma, kur nākotnē varētu sagaidīt naidīgāku rīcību no Baltkrievijas puses, ir kopīgā robeža ar Lietuvu un Latviju. Kopīga robeža ar valsti, kurā notiek politiskie protesti un kurā valdošais režīms īsteno represijas pret politisko opozīciju, rada virkni risku. Viens no riskiem, kas līdz šim nav materializējies, ir bēgļu masveida ieplūšana Latvijā un Lietuvā režīma īstenoto politisko represiju rezultātā. Tomēr šis risks var materializēties nākotnē. Ir arī citi riski, kurus rada kopējā robeža, proti, Baltkrievijai ir iespējas sagādāt galvassāpes kaimiņvalstīm, novirzot nelegālos imigrantus robežas ar ES valstīm virzienā, kā arī iepludinot Lietuvā un Latvijā narkotikas. Neviens no šiem mērķiem nav vienkārši īstenojams, taču 2021. gada jūnijā publiskajā telpā ir parādījusies informācija par to, ka Baltkrievijas varasiestādes palīdz irākiešiem iekļūt ES, izmantojot kopīgo robežu ar Lietuvu.¹⁰ Līdzīgā veidā ES dalībvalstīs Baltkrievija varētu censties iepludināt arī narkotikas un kontrabandu.¹¹ Tā kā Baltkrievijas attiecības ar Latviju un Lietuvu ir ievērojami pasliktinājušās un A.Lukašenko režīms varētu piedzīvot ekonomiskas grūtības, nelegālās imigrācijas veicināšana un narkotiku un kontrabandas preču iepludināšana ES varētu daļēji kompensēt ekonomiskos sarežģījumus vai vismaz nodrošināt nelegālus ienākumus Baltkrievijas drošības struktūrām.

Visbeidzot, Baltkrievija var izmantot savu suverenitāti, lai īstenotu naidīgu rīcību pret ES dalībvalstīm. Brīžos, kad attiecības starp iesaistītajām pusēm ir ievērojami pasliktinājušās, var nākties saskarties ar pretējās puses rīcību, kas iziet tālu ārpus pieņemamas uzvedības robežām. Akūta konflikta apstākļos katrs cilvēks, katrs eiro un katra transakcija starp valstīm var kļūt par starptautiska konflikta objektu. ES valstu uzņēmēju investīcijas Baltkrievijā var tikt apdraudētas. Cilvēki, kuri dodas uz Baltkrieviju tūrisma vai darījumu braucienā var tikt nepamatoti aizturēti un ieslodzīti. Jāuzmanās

⁹ Plūme, R. Baltkrievijas opozīcijas lidere: Lukašenko pārvērš manu valsti par "Eiropas Ziemeļkoreju". LSM, 26.05.2021. <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/baltkrievijas-opozicijas-lidere-lukashenko-parvers-manu-valsti-par-eiropas-ziemelkoreju.a406336/>

¹⁰ Lietuvas iekšlietu ministre vaino vaino Baltkrievijas robežsargus nelegālo imigrantu pārvadāšanā. Sargs.lv, 02.06.2021. <https://www.sargs.lv/lv/arvalstis/2021-06-02/lietuvas-iekšlietu-ministre-vaino-baltkrievijas-robezisargus-nelegalo-imigrantu-lukasenko-rezims-lietuva-iepludina-irakiesus.d?id=53298733>

¹¹ Piemēram, Ziemeļkoreja ir ražojusi un eksportējusi sintētiskās narkotikas, lai gūtu ienākumus un kompensētu ekonomisko sankciju radītās ekonomiskās grūtības. Perl, R.F. (2004) State Crime: The North Korean Drug Trade. Global Crime 6:1. pp. 117-128. Savukārt daudzās valstīs, piem., Irānā un Irākā, pret kurām bijušas ieviestas ekonomiskās sankcijas, augstas valsts amatpersonas un varasiestādes ir bijušas iesaistītas kontrabandas aktivitāšu organizēšanā.

būtu arī ES valstu diplomātiem, jo tie var tikt apsūdzēti politisko protestu organizēšanā un finansēšanā.

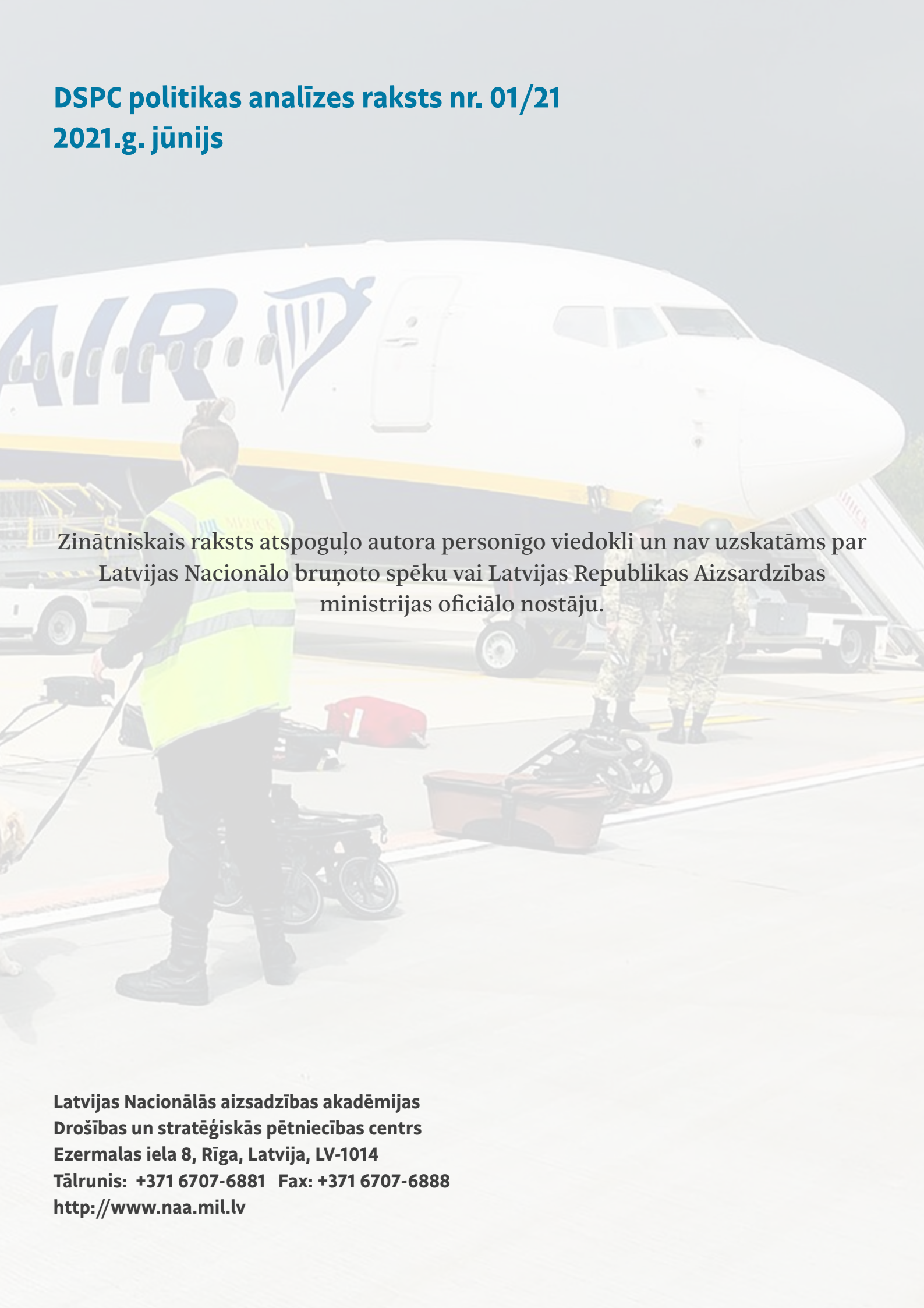
Būtiska ir šādu potenciālu pavērsienu komunicēšana ES valstu uzņēmējiem, kuri var uzskatīt, ka politiskie konflikti starp valstīm negatīvi neietekmēs starpvalstu ekonomiskās attiecības. Normālos apstākļos uzņēmējiem nav lielas nepieciešamības pievērsties politisko risku analīzei, taču, saasinoties starpvalstu konfliktiem, uzņēmēji var kļūt par situācijas ķīlniekiem.¹² Ja pret Baltkrieviju tiks ieviestas bargākas ekonomiskās sankcijas, tad ciest varētu ne tikai ES valstu uzņēmēju investīcijas, bet arī paši uzņēmēji, pret kuriem var tikt izvirzītas safabricētas apsūdzības, lai ieriebtu kaimiņvalstīm.

Rezumējot, Ryanair lidmašīnas piespiedu nosēdināšana bija rupjš vispārpieņemto uzvedības principu pārkāpums. Nožēlas vērts ir fakts, ka R.Protasevičs un S.Sapega vēl joprojām atrodas apcietinājumā Baltkrievijā, kur viņu veselībai un dzīvībai draud briesmas. Diemžēl, ES un NATO valstu rīcībā nav burvju nūjiņa, kas opozīcijas žurnālistu un viņa partneri brīnumainā kārtā nogādātu drošībā ārpus Baltkrievijas robežām. Tāpat arī ES un NATO valstu iespējas panākt jēgpilnas izmaiņas Baltkrievijā ir visnotaļ ierobežotas. Tomēr šī raksta galvenais mērķis ir norādīt uz to, ka virkne faktoru ir radijuši labvēlīgus apstākļus Baltkrievijas lēmumam piespiedu kārtā nosēdināt Ryanair lidmašīnu. Lai arī pārsvarā valstis starptautiskajā sistēmā cenšas spēlēt pēc noteikumiem (vismaz jomās, kur spēles noteikumi ir pietiekami skaidri), tomēr tās var izvēlēties rīkoties pretēji noteikumiem, kad uz spēles ir valdošā režīma izdzīvošana. Tādos apstākļos valstis var nebaidīties no konfrontācijas, to rīcība var kļūt neparedzama, un to rīcību motivē īstermiņa mērķi un intereses. Šādi iespējams raksturot arī Baltkrievijas rīcību. Starpvalstu attiecībām turpinot pasliktināties, A.Lukašenko režīms var pārkāpt vēl citas sarkanās līnijas. ES un NATO dalībvalstīm vajadzētu ņemt vērā, ka Baltkrievija varētu noteiktos apstākļos apdraudēt opozīcijas aktivistus, kas emigrējuši uz citām valstīm, izmantot kopējo robežu ar Latviju un Lietuvu naidīgu pasākumu veikšanai, un ekspluatēt suverenitātes radīto nesodāmību. Ja ir viena lieta, par ko A.Lukašenko režīmam nebūtu jāsatraucas, tad tā ir Rietumvalstu militāra intervence. Tomēr ES un NATO valstīm vajadzētu apzināt vājās vietas, kuras A. Lukašenko režīms nākotnē varētu censties ekspluatēt.

¹² Pirms vairākiem gadiem lielu uzmanību izpelnījās konflikts starp Ķīnu un Kanādu. Pēc tam, kad Kanādā tika apcietināta uzņēmuma Huawei finanšu direktore Mena Vaņdzou, Ķīnā tika apcietināti divi kanādiešu uzņēmēji Maikls Kovrigs un Maikls Spavors. Lai arī Ķīnas varasiestādes noliedz, ka abi kanādieši būtu apcietināti, reaģējot uz Huawei dibinātāja Žeņa Dženfeja meitas apcietināšanu.

DSPC politikas analīzes raksts nr. 01/21

2021.g. jūnijs

Zinātniskais raksts atspoguļo autora personīgo viedokli un nav uzskatāms par Latvijas Nacionālo bruņoto spēku vai Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas oficiālo nostāju.

**Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas
Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs
Ezermalas iela 8, Rīga, Latvija, LV-1014
Tālrunis: +371 6707-6881 Fax: +371 6707-6888
<http://www.naa.mil.lv>**